

ВІДГУК
офіційного опонента
доктора юридичних наук, доцента
Аврамової Ольги Євгенівни
на дисертацію Костюка Віктора Ігоровича на тему «Захист у цивільному
судочинстві прав та інтересів одного з батьків, що проживає окремо від
дитини», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду Державного
податкового університету на здобуття ступеня доктора філософії з галузі
знань 08 Право за спеціальністю 081 Право

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність теми дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю вдосконалення правового механізму судового захисту прав та інтересів одного з батьків, який проживає окремо від дитини, в умовах трансформації сімейних правовідносин, спричиненої збройною агресією проти України, та зростання кількості спорів щодо участі батьків у вихованні й спілкуванні з дитиною. Особливого значення ця проблематика набуває у зв'язку з потребою вдосконалення процесуальних механізмів захисту батьківських прав з урахуванням принципу найкращих інтересів дитини та сучасної судової практики. Незважаючи на припинення шлюбних відносин між батьками, їхні права та обов'язки щодо дитини залишаються рівними, що впливає з положень Конституції України, Сімейного кодексу України, Конвенції ООН про права дитини та практики Європейського суду з прав людини. Водночас на практиці реалізація цих прав нерідко ускладнюється конфліктами між батьками, зловживанням батьківськими правами одним із них, перешкоджанням спілкуванню з дитиною, невиконанням судових рішень щодо визначення способів участі у вихованні дитини, а також використанням дитини як засобу впливу у сімейному конфлікті.

Практика Верховного Суду та Європейського суду з прав людини свідчить про поступове формування нових підходів до вирішення зазначених спорів, які ґрунтуються на пріоритетності найкращих інтересів дитини, необхідності забезпечення реальної рівності батьківських прав та недопустимості будь-якої дискримінації одного з батьків лише з підстав

окремого проживання. Водночас судова практика не завжди є сталою, що зумовлює необхідність подальшого наукового осмислення критеріїв оцінки доказів, визначення оптимальних способів судового захисту та вдосконалення процесуальних механізмів відновлення порушених прав.

Отже, актуальність обраної теми визначається поєднанням її високої соціальної значущості, наявністю проблем правозастосовної практики, необхідністю адаптації національного законодавства до європейських стандартів захисту прав людини та потребою подальшого вдосконалення цивільно-процесуального механізму захисту прав та інтересів одного з батьків, який проживає окремо від дитини, із безумовним дотриманням принципу забезпечення найкращих інтересів дитини. З огляду на викладене, як у теоретичному, так і в прикладному вимірах, тема дисертаційного дослідження Костюка Віктора Ігоровича є безперечно актуальною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Стратегії розвитку Державного податкового університету на 2022–2027 рр., затвердженої Вченою радою Державного податкового університету від 30 червня 2022 р., протокол № 11 та в межах науково дослідної роботи кафедри цивільного права та процесу Державного податкового університету «Цивільно-правовий захист прав людини у соціальній державі» (державний реєстраційний номер 0120U101807).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні. Наукові положення, висновки та практичні рекомендації характеризуються належним рівнем наукової обґрунтованості, системністю та внутрішньою логічною узгодженістю. Під час дослідження автор використав широку джерельну базу, що охоплює праці вітчизняних і зарубіжних науковців, норми національного законодавства, спеціальні нормативно-правові акти, прийняті в умовах збройної агресії проти України, міжнародно-правові акти, а також значну кількість матеріалів судової практики.

Мету дисертаційного дослідження сформульовано чітко та коректно. Вона полягає у комплексному науково-теоретичному й практичному осмисленні правових механізмів захисту у цивільному судочинстві прав та інтересів одного з батьків, який проживає окремо від дитини, а також у розробленні науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення законодавства і судової практики. Поставлені автором завдання є логічно взаємопов'язаними, повною мірою відповідають визначеній меті та забезпечують її досягнення.

Об'єкт і предмет дослідження визначені коректно та узгоджуються між собою. Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів наукового пізнання, використання яких є обґрунтованим та адекватним предмету дослідження.

Структура дисертаційного дослідження відзначається логічною послідовністю та системністю. У роботі послідовно розкрито теоретичні засади захисту прав та інтересів одного з батьків, який проживає окремо від дитини, досліджено особливості їх судового захисту в позовному провадженні, проаналізовано специфіку судових рішень у відповідній категорії справ та механізми їх виконання, а також сформульовано пропозиції щодо вдосконалення цивільного процесуального законодавства і правозастосовної практики.

Висновки дисертації є закономірним результатом проведеного наукового аналізу, ґрунтуються на виявлених проблемах правозастосовної практики та містять аргументовані пропозиції щодо їх вирішення. Автор переконливо доводить, що класичні механізми захисту прав та інтересів одного з батьків, що проживає окремо, можуть не діяти за умов воєнного стану, дистанціювання у зв'язку із виконанням обов'язку по захисту Батьківщини чи вивезенням дітей за межі України задля їх безпеки.

Новизна представлених теоретичних результатів проведених здобувачем досліджень. У результаті проведеного дисертаційного дослідження сформульовано низку нових концептуальних наукових положень

та висновків, що характеризуються науковою новизною, яка полягає у розробці комплексного підходу, спрямованого на вирішення проблем захисту у цивільному судочинстві прав та інтересів одного з батьків, що проживає окремо від дитини.

Особливої уваги заслуговують положення наукової новизни, сформульовані дисертантом. Насамперед позитивно оцінюються результати, які автором визначено як такі, що вперше одержані. До їх числа належить запропонована класифікація прав та інтересів одного з батьків, який проживає окремо від дитини, що відзначається комплексним підходом та дозволяє систематизувати відповідні сімейні права залежно від їх змісту, сфери реалізації та юридичної природи. Науковий інтерес становить також авторське визначення поняття перешкод у здійсненні батьківських прав на спілкування та участь у вихованні дитини, а також їх класифікація на фізичні, психологічні та економічні, що розширює доктринальне розуміння форм протиправної поведінки одного з батьків і створює підґрунтя для своєчасного виявлення проявів домашнього насильства щодо дитини. Заслуговують на підтримку й пропозиції щодо посилення імперативності правового регулювання обов'язків батьків, визначення умов передачі дитини для проживання іншому з батьків у разі систематичного невиконання судового рішення, а також обґрунтування тимчасового характеру зустрічей з дитиною у присутності іншого з батьків із покладенням контрольних функцій на нейтральних суб'єктів. Зазначені положення мають не лише теоретичне, а й прикладне значення для вдосконалення сімейного законодавства та судової практики.

Не менш вагомими є результати, що стосуються уточнення поняття позову як процесуального юридичного факту та процесуального документа, пропозиції щодо модернізації діяльності комісій з питань захисту прав дитини шляхом запровадження дистанційної участі сторін і забезпечення гендерно збалансованого складу комісій, удосконалення підходів до застосування медіації у сімейних спорах, механізму виконання судових рішень щодо спілкування з дитиною із використанням гнучких і дистанційних форм

комунікації, а також розвитку інституту судового контролю за виконанням рішень у сімейних спорах. Запропоновані положення свідчать про прагнення автора адаптувати процесуальні механізми до сучасних потреб судової практики та забезпечити більш ефективну реалізацію принципу найкращих інтересів дитини.

Тому можна стверджувати, що новизна дисертаційного дослідження проявляється як у самому підході до досліджуваних питань, так і в запропонованому розв'язанні важливих наукових проблем.

Практичне значення результатів дослідження. Сформульовані та аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації, можуть бути використані у: *науково-дослідній діяльності* – для подальшого дослідження теоретичних і практичних питань процесуального порядку розгляду справ щодо захисту батьківських прав одного з батьків, який проживає окремо від дитини (акт впровадження Державного податкового університету від 10.09.2025 р.); *нормотворчій діяльності* – для вдосконалення сімейного, цивільного процесуального законодавства, Закону України «Про виконавче провадження» та Типового положення про комісію з питань захисту прав дитини з метою посилення гарантій захисту прав дітей і батьків та вдосконалення порядку розгляду відповідної категорії справ; *правозастосовній діяльності* – під час розгляду судами спорів щодо визначення місця проживання дитини, участі у її вихованні та спілкуванні, усунення перешкод у здійсненні батьківських прав, відшкодування майнової та моральної шкоди, а також для уніфікації судової практики, удосконалення виконання судових рішень і діяльності органів державної виконавчої служби та органів опіки і піклування (довідка Північного міжрегіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги № К-1897/108/1389 від 21.08.2025 р.); *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Сімейне право України», «Актуальні проблеми сімейного права», «Цивільне процесуальне право України» та «Виконавче провадження», а також підготовки їх навчально-методичного забезпечення.

Оцінка змістовної наповненості та завершеності дисертації.

Дисертація Костюка В. І. викладено українською мовою, має науковий стиль та відзначається логічною побудовою, внутрішньою послідовністю викладу матеріалу. Її структура відповідає поставленій меті й завданням дослідження та вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, і охоплює анотацію, вступ, три розділи з відповідними підрозділами, висновки, список використаних джерел та додатки.

У вступній частині дисертації чітко аргументовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, охарактеризовано методи дослідження, окреслено наукову новизну здобутих результатів, а також представлено відомості про апробацію результатів у наукових публікаціях та на конференціях.

У першому розділі «Теоретичні засади захисту прав та інтересів одного із батьків, що проживає окремо від дитини» автором розкрито зміст та правову природу відповідних прав і законних інтересів як предмета судового захисту, проаналізовано форми та способи їх захисту в порядку цивільного судочинства, а також визначено особливості їх реалізації з урахуванням принципу найкращих інтересів дитини. Окрему увагу приділено впливу практики Європейського суду з прав людини та зарубіжного досвіду на формування сучасних підходів до вирішення спорів між батьками, що дозволило автору сформулювати низку теоретично обґрунтованих висновків і пропозицій щодо вдосконалення вітчизняної правозастосовної практики.

У другому розділі «Захист прав та інтересів одного із батьків, що проживає окремо від дитини в позовному провадженні» здійснено характеристику та запропоновано класифікацію відповідних позовів, визначено предмет доказування й особливості доказової діяльності у справах цієї категорії, а також комплексно проаналізовано процесуальні аспекти їх судового розгляду. Значну увагу приділено проблемам формування єдиної судової практики, оцінці доказів та виробленню пропозицій щодо вдосконалення процесуального механізму розгляду таких справ.

У третьому розділі «Судові рішення в справах, пов'язаних із захистом прав та інтересів одного з батьків, що проживає окремо від дитини, та особливості їх виконання» проаналізовано особливості ухвалення, змісту та виконання судових рішень у справах щодо захисту прав та інтересів одного з батьків, який проживає окремо від дитини. Автор дослідив вимоги до судових рішень у зазначеній категорії справ, визначив специфіку їх резолютивної частини, а також розкрив проблемні аспекти виконання таких рішень. Окрему увагу приділено механізмам забезпечення їх ефективного виконання, ролі судового контролю, діяльності органів державної виконавчої служби та органів опіки і піклування, а також сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства і правозастосовної практики з метою забезпечення реального поновлення порушених батьківських прав.

Дисертація завершується системно структурованими висновками, які узагальнюють результати дослідження, мають належний рівень теоретичного осмислення й практичної орієнтації. Висновки відповідають отриманим результатам, завданням та меті дослідження, мають вагому аргументацію, належним чином обґрунтовані і характеризуються високим рівнем достовірності.

Ступінь апробації результатів дослідження у публікаціях. Повнота викладу наукових положень, висновків і пропозицій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. За темою дисертаційного дослідження Костюком Віктором Ігоровичем опубліковано 11 наукових праць, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях України та 5 тез доповідей у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Опубліковані праці повною мірою відображають основні наукові положення, результати та висновки дисертаційного дослідження, а їх зміст відповідає темі, меті й завданням роботи. Результати дослідження пройшли належну апробацію на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, що підтверджує їх наукову обґрунтованість. Кількість, характер і зміст публікацій відповідають вимогам, установленим до дисертацій на

здобуття ступеня доктора філософії, та підтверджують самостійність, наукову новизну і практичне значення виконаного дослідження.

Відсутність порушення академічної доброчесності. За результатами аналізу тексту дисертації Костюка Віктора Ігоровича на тему «Захист у цивільному судочинстві прав та інтересів одного з батьків, що проживає окремо від дитини» встановлено, що автором дотримано вимог академічної доброчесності. Робота містить належні посилання на використані джерела інформації, наукові ідеї, концепції, положення та результати досліджень інших авторів, що відповідає вимогам законодавства України щодо академічної доброчесності та авторського права.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Незважаючи на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Костюка В. І., окремі аспекти потребують уточнення чи додаткової аргументації:

1. У положеннях наукової новизни (с. 9) автором зазначено, що вперше класифіковано права та інтереси одного з батьків, який проживає окремо від дитини. Водночас потребує додаткового обґрунтування теоретичне та практичне значення запропонованої класифікації. Зокрема, дискусійним видається питання, яким чином така класифікація впливає на визначення предмета судового захисту, вибір способів захисту або особливості розгляду відповідної категорії справ. Крім того, доцільно було б уточнити, як запропонована класифікація співвідноситься із загальним принципом рівності прав та обов'язків батьків, закріпленим сімейним законодавством, та чи не створює вона враження існування самостійної системи прав того з батьків, який проживає окремо від дитини, відмінної від прав того з батьків, з ким дитина проживає. У цьому контексті заслуговує на додаткове пояснення питання про те, чи йдеться про класифікацію особливостей реалізації однакових батьківських прав, чи про виокремлення специфічних прав та інтересів, обумовлених фактом окремого проживання.

2. Автор обґрунтовує необхідність застосування механізму розшуку відповідача у справах, що стосуються прав та інтересів дітей (с. 11). Разом із

тим доцільно було б більш детально аргументувати підстави виокремлення саме цієї категорії справ як такої, що потребує спеціального механізму розшуку відповідача. Зокрема, дискусійним є питання, чим запропонований підхід відрізняється від уже передбачених цивільним процесуальним законодавством способів встановлення місця перебування відповідача та забезпечення його участі у справі, а також які процесуальні переваги він забезпечить для ефективного захисту прав та найкращих інтересів дитини. Крім того, потребує уточнення, чи повинен такий механізм застосовуватися до всіх спорів, що стосуються прав та інтересів дітей, чи лише до окремих категорій сімейних справ, з огляду на принцип процесуальної економії та пропорційності процесуальних засобів.

3. Дискусійним видається питання щодо врахування автором сучасних тенденцій розвитку сімейного законодавства та судової практики, пов'язаних із запровадженням моделі спільної батьківської опіки після розірвання шлюбу чи припинення спільного проживання батьків, про що зазначено на с. 59. Зокрема, останніми роками в Україні активно обговорюється можливість законодавчого закріплення такої моделі, а судова практика дедалі частіше виходить із необхідності забезпечення максимальної участі обох батьків у вихованні дитини. У зв'язку з цим доцільно було б висвітлити авторську позицію щодо того, чи не потребує традиційний підхід, заснований на розмежуванні статусу батька (матері), з яким проживає дитина, та того з батьків, який проживає окремо, переосмислення крізь призму концепції спільного здійснення батьківських прав і відповідальності. Крім того, заслуговує на додаткове обговорення питання, яким чином запропоновані в дисертації механізми судового захисту кореспондують із перспективою законодавчого запровадження моделі спільної батьківської опіки та чи збережуть вони свою актуальність у разі її нормативного закріплення.

4. Автор обґрунтовує, що заходи забезпечення позову у відповідній категорії справ виконують не лише охоронну, а й самостійну функцію захисту безперервності психоемоційного зв'язку між дитиною та одним із батьків, що

проживає окремо (с. 197). Водночас дискусійним є питання, чи не виходить таке тлумачення за межі процесуальної природи інституту забезпечення позову, основним призначенням якого є гарантування виконання майбутнього судового рішення.

Наведені зауваження мають переважно дискусійний характер, зумовлений складністю, багатоаспектністю та актуальністю досліджуваної проблематики, а також прагненням до подальшого наукового осмислення окремих положень дисертації. Вони не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, не применшують її належного теоретичного рівня, наукової новизни та практичного значення. Дисертаційне дослідження виконано на належному методологічному рівні, містить обґрунтовані авторські висновки і пропозиції, які становлять значний науковий інтерес, мають перспективи подальшого розвитку та можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових досліджень і вдосконалення правозастосовної практики.

Основні результати дисертаційного дослідження відображено у наукових публікаціях автора, які підтверджують його особистий внесок у розроблення теоретичних і практичних засад судового захисту прав та інтересів одного з батьків, що проживає окремо від дитини, а також удосконалення цивільного процесуального механізму захисту таких прав.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Костюка Віктора Ігоровича на тему «Захист у цивільному судочинстві прав та інтересів одного з батьків, що проживає окремо від дитини» є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на актуальну для сучасної юридичної науки та правозастосовної практики тему. У роботі сформульовано нові теоретично обґрунтовані положення та практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення правового механізму судового захисту прав та інтересів одного з батьків, який проживає окремо від дитини, визначення особливостей реалізації відповідних процесуальних механізмів, а також удосконалення законодавства і практики його застосування. Рівень проведеного дослідження,

його системність, теоретична та практична спрямованість свідчать про належну наукову підготовку й професійну зрілість здобувача.

Актуальність теми дисертаційного дослідження, наукова новизна, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, їх належна обґрунтованість і достовірність, а також спрямованість сформульованих висновків і пропозицій на вдосконалення законодавства та правозастосовної практики дають підстави для висновку, що дисертаційна робота Костюка Віктора Ігоровича на тему «Захист у цивільному судочинстві прав та інтересів одного з батьків, що проживає окремо від дитини» відповідає вимогам, установленим до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – Костюк Віктор Ігорович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

**Головний науковий співробітник відділу
правової взаємодії бізнесу та держави
Науково-дослідного інституту приватного права
і підприємництва ім. академіка Ф.Г. Бурчака
Національної академії правових наук України,
доктор юридичних наук, доцент**

Ольга АВРАМОВА